

VOLTAIRE

(1694-1778)

François Marie Arounet -daha iyi bilinen ismiyle Voltaire-Fransız Aydınlanmasının önde gelen kişiliğiydi. Bir şair; oyun, deneme, roman ve öykü yazar, tarihçi ve düşünür olan Voltaire düşünce özgürlüğünün havarisiydi.

1694 yılında Paris'te doğdu. Orta sınıftan bir aileye mensuptu, babası doktordu. Gençlik yıllarında Paris'teki Louis le Grand isimli Cizvit kolejine devam etti. Daha sonra bir süre hukuk okudu ama bundan kısa zamanda vazgeçti. Paris'te geçirdiği yıllarda, dağarcığı zeka ürünü fıkralar ve hicivlerle dolu, çok akıllı bir genç adam olarak kısa sürede ün yaptı. Ama Fransa'nın ancien regime "eski rejim"inde bu kadar zeka tehlikeli olabiliyordu ve Voltaire yazdığı bir takım siyasi şiirlerden dolayı tutuklanarak Bastille'e atıldı. Zindanda, daha sonra büyük övgü toplayan "Heriade" adlı epik şiirini yazarak bir yıl geçirdi. 1718 yılında, zindandan çıktıktan kısa bir süre sonra "Oedipe" adlı oyunu Paris'te sahneye kondu ve büyük bir başarı kazandı. Voltaire yirmi dört yaşında meşhur olmuştu ve hayatının geri kalan altmış yılını Fransız edebiyatının önde gelen kişiliği olarak sürdürdü.

Voltaire sözcükler konusunda olduğu kadar para konusunda da akıllıydı ve zamanla zengin oldu. Ancak 1726'da başı derde girdi. Voltaire kendisini dönemin (belki de bütün zamanların) en akıllı ve parlak konuşmacısı olarak kabul ettirmişti. Fakat bazı Fransız aristokratlarının halktan bir kişide bulunması gerektiğini düşündükleri alçak gönüllülükten yoksundu. Bu durum, böyle düşünen aristokratlardan biri olan Rohan şövalyesi ve Voltaire arasında halkın gözü önünde cereyan eden, Voltaire'in zekasıyla galip geldiği bir söz düellosuna yol açtı. Ancak aradan biraz zaman geçtikten sonra şövalye Voltaire'i bir grup sokak serserisine dövdürdü ve Bastille'e attırdı. Voltaire, Fransa'yı terk etmesi koşuluyla, kısa bir süre sonra serbest bırakıldı. Bunun üzerine, yaklaşık iki buçuk yıl kalacağı İngiltere'ye gitti.

Voltaire'in İngiltere'de bulunduğu süre hayatının dönüm noktası olacaktır. İngilizce öğrendi ve John Locke, Francis Bacon, Isaac Newton ve William Shakespeare gibi ünlü İngilizlerin eserleriyle tanıştı. Aynı zamanda dönemin önde gelen İngiliz düşünürlerinin çoğuyla da şahsen tanıştı. Voltaire, Shakespeare'den ve İngilizlerin bilime ve deneye verdikleri önemden fazlasıyla etkilenmişti ama, onu en çok etkileyen İngilizlerin siyasi sistemi olmuştu. İngiliz demokrasisi ve kişisel özgürlükleri Voltaire'in Fransa'da gördüğü siyasi koşullara çarpıcı bir karşıtlık arz ediyordu. Hiçbir İngiliz lordu bir "mühürlü mektup" (lettre de cachet) ile hüküm gönderip Voltaire'i zindana atamaz ve bir şekilde haksız olarak alıkonursa bile, bir "habeas corpus"* kararı O'nu kısa bir süre sonra özgürlüğüne kavuştururdu.

Voltaire, Fransa'ya döndüğünde, felsefe alanında ilk önemli eseri "Lettres philosophiques" (Felsefî Mektuplar) ya da yaygın adıyla "İngilizler Hakkında Mektupları yazdı. 1734 yılında basılan bu kitap Fransız Aydınlanmasının gerçek anlamda başlangıcına işaret eder. "İngilizler Hakkında Mektuplar"da Voltaire, İngiliz siyaset sistemini, bu sistemin yandaşı olduğunu vurgulayarak betimler. John Locke ve diğer İngiliz düşünürlerinin fikirlerine yer verir. Kitabın yayımlanması Fransız yetkililerde öfke uyandırdı ve Voltaire bir kere daha Paris'i terk etmeye zorlandı.

Sonraki on beş yılı doğu Fransa'da, Cirey'de geçirdi. Burada, bir markinin akıllı ve tahsilli karısı Madame du Chatelet ile aşk yaşadı. Markizin ölümünden bir yıl sonra, 1750 yılında, Voltaire Büyük Prusya imparatoru Frederick'in kişisel daveti üzerine Almanya'ya gitti. Frederick'in Potsdam'daki sarayında üç yıl kaldı. Önceleri bu akıllı ve aydın imparatorla arası iyiydi ama daha sonra tartıştılar ve Voltaire 1753'te Almanya'dan ayrıldı.

Almanya'dan ayrıldıktan sonra Voltaire hem Fransız hem de Prusya kralından uzak olabileceği, Cenevre yakınlarında bir malikaneye yerleşti. Ancak özgürlükçü görüşleri İsviçre'yi bile kendisi için biraz tehlikeli hale getirmişti. Dolayısıyla 1758'de; yetkililerle arasında sorun çıkması halinde iki yöne de kaçma olanağına sahip olabileceği, Fransa-İsviçre sınırına yakın Ferney'de yeni bir eve taşındı. Burada; ardı arkası kesilmeyen edebi ve felsefî eserler üreterek, Avrupa'nın her yanındaki aydınlarla yazışarak ve ziyaretçi kabul ederek yirmi yıl kaldı.

Tüm bu yıllar boyunca Voltaire'in edebî ürünleri hiç azalmadan ortaya çıkmaya devam etti. Son derece üretken bir yazardı, belki de bu listede yer alan yazarların en fazla eser vermiş olanıdır. Eserlerinin tamamı 30.000 sayfanın üzerindedir. Aralarında; epik ve lirik şiirler, mektuplar, risaleler, romanlar, öyküler, tiyatro eserleri, tarih ve felsefe alanında ciddi kitaplar bulunmaktadır.

Voltaire daima dinsel hoşgörü yanlısı olmuştur. Özellikle de altmışlı yaşlarının sonlarında; Fransa'daki dehşet verici Protestan kıyımı sırasında, galeyan ve öfke içinde, kendisini dinsel fanatikliğe karşı düşünce alanında bir haçlı savaşı vermeye adanmıştır. Bu dönemde din alanında hoşgörüsüzlüğe karşı çıkan çok fazla sayıda siyasi risale yazmıştır. Ayrıca, yine bu dönemde, mektuplarının hepsini "Kötülüğü ezin" anlamına gelen "Ecrasez l'infame" sözleriyle bitirmiştir. Voltaire'e göre kötülük, dinsel bağnazlık ve fanatizmdi.

Voltaire, 1778 yılında seksen üç yaşındayken Paris'e dönerek yeni oyunu "Irene"nin prömiyerine katıldı. Kalabalıklar O'nu Fransız Aydınlanmasının "büyük adamı" olarak alkışladılar. Benjamin Franklin'in de aralarında olduğu yüzlerce hayranı O'nu ziyaret etti.

Ancak Voltaire'in hayatı kısa süre sonra sona erdi. 30 Mayıs 1778'de Paris'te öldü. Rahatça açığa vurduğu din karşıtlığı nedeniyle Paris'te Hristiyan usullerine göre bir cenaze töreni yapılamadı; ama on üç yıl sonra muzaffer Fransız devrimcileri mezarını açarak Onu Pantheon'a gömdüler.

Voltaire'in eserleri o kadar kapsamlıdır ki, kısa bir makalede sadece en önemli çalışmalarım bile sıralamak çok zor olurdu. Çalışmalarının başlıklarından daha önemli olanı ise yaşamı boyunca arkasında durduğu fikirlerdir. En kuvvetli inançlarından biri konuşma ve yayın özgürlüğünün gerekliliği idi. Ona atfedilen bir ifade vardır: "Söylediklerinizi onaylamıyorum ama, bunları söyleme hakkınızı ölümüne savunacağım." Bu açık ifade aslında Voltaire'in olmasa bile, O'nun tutumunu kesinlikle yansıtmaktadır.

Voltaire'in temel ilkelerinden biri de din özgürlüğüne olan inancıydı. Yaşamı boyunca dinsel hoşgörüsüzlük ve kısımlara kararlılıkla karşı çıktı. Tanrıya inanıyor olmakla birlikte dinsel dogmaların karşısındaydı ve din kurumunun aslında sahtekarlık olduğu görüşünü her zaman öne sürdü.

Doğal olarak, Fransa'nın unvan sahibi aristokratlarının kendisinden daha akıllı ya da daha iyi olduklarına asla inanmadı ve O'nu dinleyenler kralların "tanrısal haklarının" bir saçmalıktan ibaret olduğunu öğrendiler. Voltaire günümüz ölçütlerine uygun bir "demokrat" kavramına çok uzak düşmekle birlikte, (çünkü güçlü ama aydınlanmış bir kraldan yanaydı) fikirleri esasta babadan evlada geçen her türlü yönetim tarzının açıkça karşısındaydı. Dolayısıyla yandaşlarından çoğunun zamanla demokrasi yanlısı olmalarına şaşmamak gerekir. Siyasi ve dini görüşleri böylece Fransız aydınlanmasının temel görüşleri içinde yer aldı ve 1789 Fransız devrimine önemli katkılarda bulundu.

Voltaire bir bilim adamı değildi ama bilime ilgi duyardı; Francis Bacon ve John Locke'ı deneysel yöntemlere dayanan görüşlerinin sıkı bir destekçisiydi. Aynı zamanda ciddi ve yetenekli bir tarihçiydi. En önemli eserlerinden biri yaptığı evrensel tarih çalışması; "Ulusların ruh ve davranışları üzerine bir deneme" ydi. Bu kitap daha önce yazılmış tarih kitaplarının çoğundan iki yönden farklıydı: Birincisi, Voltaire Avrupa'nın dünyanın yalnızca küçük bir bölümü olduğunu fark etti ve bundan dolayı çalışmasının büyük kısmını Asya tarihine ayırdı. İkincisi, Voltaire kültürel tarihin genelde siyasal tarihten çok daha önemli olduğu görüşünü benimsemişti. Dolayısıyla kitabı; krallardan ve savaşlarından çok, sosyal ve ekonomik koşullar ve sanatın gelişimini konu alır.

Voltaire, bu listede yer alan diğer birkaç felsefeci kadar özgün bir felsefeci değildir. Önemli ölçüde, John Locke ve Francis Bacon gibi başka düşünürlerin fikirlerini almış, bu fikirlere yeni ifade getirmiş ve yaygınlaştırmalarını sağlamıştır. Ancak; demokrasi, dinsel hoşgörü ve düşünce

özgürlüğü fikirleri Fransa'ya ve Avrupa'nın büyük bölümüne herkesten çok Voltaire'in eserleriyle dağılmıştır. Fransız aydınlanmasının başka önemli yazarları (Diderot, d'Alembert, Rousseau, Montesquieu vb.) da olmakla birlikte, Voltaire'in bu hareketin seçkin öncüsü olduğunu söylemek hakçadır. En başta; etkili edebi üslubu, uzun yaşamı ve hacimli eserleri O'na diğer yazarların sahip olduğundan çok daha fazla sayıda okur kazandırmıştır. İkincisi, fikirleri tüm Aydınlanmanın ruhuydu. Üçüncü olarak, Voltaire diğer önemli kişiliklerin hepsinden daha önce ortaya çıkmıştır. Montesquieu ' nün büyük eseri "Kanunların ruhu" ancak 1748 yılında, ünlü “Ansiklopedi”nin ilk cildi ise 1751'de yayımlanmıştır. Rousseau'nun ilk denemesi 1750 yılında yazılmıştır. Oysa Voltaire'in "İngilizler hakkında mektuplar"ı 1734'te basılmıştı ve Voltaire bu sırada on altı yıllık bir üne sahipti.

Voltaire'in kısa romanı "Candide" dışındaki eserleri günümüzde pek az okunmaktadır. Ancak on sekizinci yüzyılda çok okunuyorlardı ve böylece Voltaire, var olan fikir ikliminin Fransız devrimine yol açacak şekilde değişmesinde önemli bir rol oynadı. Ayrıca etkisi Fransa ile de sınırlı kalmadı: Thomas Jefferson, James Madison ve Benjamin Franklin gibi Amerikalılar da Voltaire'in eserlerine aşinaydılar ve O'nun fikirlerinden birçoğu Amerikan siyaset geleneğinin parçası haline geldi.

* Habeas corpus: Latince "bedeni alabilirsiniz" anlamına gelen bir ifade; kişinin hakim karar olmadan hürriyetinden mahkum bırakılamayacağını belirlen yasa.

Kaynak: Michael H. Hart, Dünya Tarihine Yön Veren En Etkin 100, Neden Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.346-350.